

62217

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SİNEMA-TELEVİZYON ANA SANAT DALI

TUZ GÖLÜ

Yüksek Lisans Tezi

62217

Murat Fevzi Gezer

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

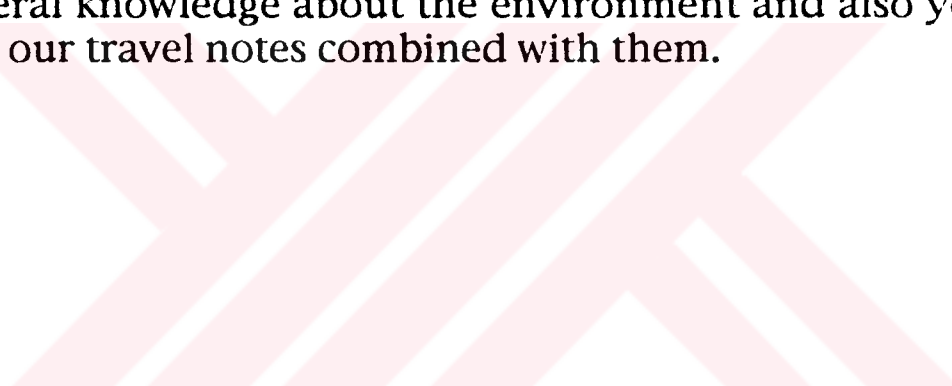
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Sabri Özaydın

İstanbul 1997

It is interesting that salt, which is known almost from the beginning of mankind, is used in many fields and also has an important place in many religions. Besides being the subject of many proverbs, salt is used in daily life in different ways. Even very poor families have salt on their tables beside the holy bread. We hope that after having read this text you can get a different taste from salt.

Because of the pollution we are afraid that the pure salt and salt lake could be damaged. And our target is to avoid this by warning people .

In this text, we have mentioned about the Salt Lake's geological structure, historical background and some general knowledge about the environment and also you can find our travel notes combined with them.

Neredeyse insanlığın varolmasıyla birlikte anılmaya başlanan tuzun, pek çok alanda kullanılmasının yanı sıra pek çok inanişta da kendini göstermesi ilginçtir. Atasözlerinin yanı sıra, en fakir ailenin masasında yine pek çok inanişta kutsal sayılan ekmeğin yanında yer alması, tuzun yaşam içindeki çeşitliliğini göstermektedir. Tuzun tüm çeşitliliğinin yanı sıra, oluşumu ve kullanıma hazır hale gelmeden önceki aşamalarında harcanan emeği ve emekçileri en yalın haliyle görmek belki de bundan sonra tuzdan biraz daha farklı bir tat almamıza yardımcı olacaktır.

Endişe duyduğumuz , zaman içinde yitirilen pek çok değer gibi tuzun ve tuzlaların da çevre kirlenmesi sonucu yok olması ve yerini yapay kimyasal tatlandırıcılara bırakmasıdır. Umut ettiğimiz ise biraz olsun insanların kirlilik konusunda duyarlılıklarını uyandırabilmek ve gelecek nesillere birşeyleri yok etmeden bırakabilmektir.

Bu yazılı metinde tuzla ilgili jeolojik, tarihi, ansiklopedik, Tuz Gölü'yle ilgili coğrafik bilgilerin yanı sıra gezi notlarımdan derlediğim bilgiler sunulmuştur.

Belgesel, olarak adlandırdığımız film türü zaman içerisinde apayrı özelliklere sahip olarak varolmamış aksine bir üretim biçimi olarak ortaya çıkmıştır. Belgesel filmler kimi zaman amatör çalışmalar sonucu, kimi zaman da estetik kaygılar doğrultusunda yapılmıştır.

Belgesel sinemanın gelişen alanında, pek çok farklı konu ele alınabilmektedir. Kameranın büyüleyici özellikleri, gerekli olan kaynakların hızlı bir şekilde bulunabilmesini sağlamaktadır. Sinema mağazinleri, popüler dönemsel yayınların benzerinin ekrana taşınması anlamına gelmektedir, spor olayları, gördüğü ilgi nedeniyle kendisine görsel iletişim arasında önemli bir yer bulabilmektedir. Metro - Goldwyn - Mayer dizisinde bilimsel çalışmalara da geniş yer verilmiştir. Percy Smith'in Doğanın Gizemleri ve Jean Painleve'nin balıklarla ilgili filmleri tarih ve biyoloji alanındaki önemli çalışmalar olarak karşımıza çıkmaktadır, Birinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan olaylar, Bruce Woolfe'nin Zeebrugge ve Battle of Falkland and Coronel Islands filmlerinde vatanseverlik duyguları içinde gösterilir. Bilim ve tıp alanındaki deneyler Canti'nin kanser konulu filminde olduğu gibi kaydedilmiştir. Bütün bunlar sinemanın bir öykü anlatmaktan ibaret olmadığını kanıtlamaktadır.

Ancak bu tür resimler, doğada var olan nesnelere görünümünün kaydedilmesinden öte bir şey değildirler. Onların yaratıcı veya dramatik görümlerine ulaşabilmek görüntülerin seçilme yöntemi ile olmaktadır.

Genel olarak ilgi çeken resimlerin bu türleri arasındaki ve belgesel yönteminin daha yüksek dereceli amaçları arasında var olan basamak, yaygın olarak tahmin edilenden daha büyük boyutludur. Seyahat ve eğitim filmlerinin genellikle öyküleri yoktur ve doğal özdeğin kullanımı ile elde edilmiştir. Bunlar da belgesel film sınıflamasına girmektedir.

Film üretiminin ilk günlerinden bugünlere kadar, pek çok öykülü film tekniği Batı stüdyolarında kullanılmıştır. Bunlar, kameranın hassas selüid üzerine

fotograf kayıdı yapması temeline dayanmaktadır, bunun sonucunda bir negatif baskı elde edilir ve bu projektör aracılığıyla düz olarak ekrana yansıtılır.

Oyuncular, sahne ve konu bir bütünlük içinde sunulabilmektedir. Modern film stüdyolarındaki bölümsel düzenleme ile yapım sistemi yerli yerine oturtulur. Senaryonun filme dönüştürülmesi aşamasında, senaryoda bulunan unsurlar, ayrıntılı bir şekilde işlenecektir. Kamera ve mikrofon aracılığı ile çok sayıda görüntü ve ses elde edilir. Bunların mantıksal bir sıralama ile düzenlenmesi gerekmektedir.

Öykünün aktarılmasında, sanatçının yeteneği de büyük önem taşımaktadır. Oyuncunun konuşma ve davranışındaki yönelimi, ayrı sahnelerin bir resim - çerçeve içinde kompozisyonu, kameraların hareketleri ve kurgulamanın uygunluğu, bütün bunlar öykü için önemli unsurlardır, dialog yazarları, kameramanlar, sanat yönetmenleri, makyaj uzmanları, ses kayıtçıları ve oyuncuların kendileri hep daha iyi görüntü elde edilmesi için çalışmaktadırlar.

Bu sınırlar içinde, öykülü film, konu - maddesinin tiyatro geleneğinde ele alınır, zaman geçtikçe sahne biçimlerinden, film biçimlerine geçilir.

Düşüncenin karşıt gruplarında, kameranın, mikrofonun ve projektörün aynı temel işlevleri kullanım alanı bulmaktadır. Film yaratımının ilk amacı, kurgulamanın unsuru ile oluşturulabilen, fiziksel ve zihinsel içgüdülerde yatmaktadır. Kameranın kullanım şekillerinde, nesnelere ilişkin olan görünüm hareket ve açıları kullanılmaktadır. Yeniden oluşturulan eylemlerin hızı, kişi ve nesnelere görünümüleri kurgulama tarzı ile ortaya konur. Aynı şeyleri ses içinde söylemek olanaklıdır.

Tamamlanan filmin anlam ve biçiminin sorumluluğunu böyle bir yöntem ile yerli yerine konacaktır. Bu sınırlar içinde , çıkış noktası tiyatro geleneğinden uzaklaşarak, güncelliğin ve gerçekliğin daha geniş alanlarına ulaşacaktır. Bu alanda doğal hareketler, sinemasal nitelik ve ses olarak tanımlanan yeniden üretim yöntemleri ile

gerçekleştirilecektir. Bu durum, doğal olarak belgesel filmin teknik temelidir.

Tarih sürecinde, belgesel filmin gerçek başlangıcının Flaherty'nin Nanook filmi olduğu söylenebilir. 1920 yapımı Nanook'u, 1923 yılında Dziga Vertov'un Rusya'daki deneyimleri izlemiştir. Fransa'da Cavalcanti'nin Rien que les heures (1927) filmi ve İngiltere'de Grierson'un Drifters (Balıkçılar, 1929) yapımları ilk belgeseller olarak sıralanabilir. Daha geniş bir değerlendirme yapıldığında belgesel yapımlar dört gruba ayrılabilir. Bunların herbiri kendi içinde doğal olarak bulunan özdeğe farklı yaklaşımların birer sonucu olarak ortaya konmuştur.

Doğal sahnelerin ve gündelik olarak çevremizde bulunan olguların kullanımı, erken dönem evrelerde tiyatro sinemasında kendine bir yer bulmuştur. Çok sayıda öykülü filmde yer alan önemli bölümler, ortak gözlemlemenin bir durumudur. Arada sırada meydana gelen istisnalarda bu tür gerçekçi özdekler yalnızca çekici bir unsur olarak kullanılmıştır. Bazı durumlarda öykünün içindeki karakterlerin tutumları belirleyici rol oynamaktadır. Yapılan küçük bir girişim ile doğal çevreye ilişkin karakterler yansıtılabilmektedir. Kurgusal duyular ve onların hayali kahramanları, stüdyo düzenlemeleri ile etkileşim içinde üst üste bindirme ile düzenlenmektedir. Dramatik krizler, çevrenin doğal karakterlerinden meydana gelmezler, onlar kurgusal karakterlerin istek ve motivlerinden kaynaklanmaktadır.

Griffith'in daha önceki dönem çalışmalarından bazılarının genel gözlemi bunun dışında tutulabilir. Karakterlerin duygusal deneyimlerinin vurgulanması için, unsurların değerlerinin ortaya konulması öyküye ilişkin bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Pickford'un önceki filmlerinde de doğal görünüm, hatırlanan öğeler olarak önemlidir. Sjöstrom da benzer bir fikri takip etmiş ve rüzgarı, duyarlı hayal gücü ile içsel bir zihinsel savaşımın, bir dışadönük görsel vurgulanması olarak kullanmıştır. İsveçliler, Ruslardan ve Almanlardan

daha önce doğal sahnelerin niteliklerinden haberdar olarak, kurgu filmlerinde dışsal özelliklerin, ilk gerçek düşsel kullanımını gerçekleştirmişlerdir.

Amerika'da otantik arka planın en önemli kullanımı doğal olarak western filmlerinde olmuştur. Dünyada geniş bir izleyici kitlelerini kendine çeken ve popüler bir eğlence olarak karşımıza çıkan westernlerde Güney Afrika altın madenlerinin doğal bileşimleri bulunmaktadır. Zamanla niteliği arttırılmış westernler de bize en iyi Amerikan filmlerini sunmaktadır. Doğal özdeksel seçimlerin yanısıra tüfek oyunları ve rodeolar, heyecan verici sahneler olarak yerini almaktadır.

Ticari sinemanın bir özelliği olarak destansı resimler ön plana çıkmaktadır. Çünkü destansı izleğin, önemli bir izleyici desteği vardır. İnsanlar, sınırsız ufuklarda savaşmaktadır. İnsanlar, ilkel doğaya karşı savaşmaktadır. Onların başarı kazanıp kazanmamaları önemli değildir. Önemli olan savaşım verdikleri bir karşıt gücün olmasıdır.

Yapımcılar, filmin başarı teşhisini koyarken, taklit etme durumunu göz önünde tutarlar. Orjinal konu üzerinde çeşitli geliştirmeler girişiminde bulunmaktadır. Çabalar, gitgide daha tehlikeli ve başarılar daha kahramanca olmaktadır. Daha fazla kurgusal unsur eklenmektedir.

Doğalcı gelenek, Western sahnelerinden ibaret değildir. Seyahat ve gezi, bağımsız fotoğrafçıların desteklemeleri ile gerçekleşmektedir. Onların ilgi çekici yaşamlarının göz alıcı kayıtları, meraklı kasaba sakinlerinin, dış dünyaya açılmaları için bir pencere niteliği taşımaktadır.

Flaherty, Hudson Körfez Bölgesi ve Baffin yöresine doğru keşif yolculuğuna çıkarken yanına bir film kamerası almıştır. Bu anda C.N.R'den Sir William Mc Kenzie için keşifler yapmaktadır. Ancak ilk çabalarının sonucu talihsiz bir yangın sonucunda yok olur.

Nanook, eskimoların ilkel varlıklarının çok yalın bir şekilde ele alınması açısından, daha önceki çalışmalardan ayrılmaktadır. Kameranın kullanımının arkasında hayal gücüne dayalı bir anlayış yatmaktadır. Yaşamın temel olgusu, bir kutup bölgesinde canlandırılmıştır, yiyecek için

müthiş bir savaşım verilmektedir. Hayali olarak seçilen çekimler, bu kişilerin topluluk ilgilerinin içten duyguları ekrana yansıtılmaktadır. Büyük bir gözlemeleme gücünün sonucu olarak, doğalcı fotoğrafçılar tarafından ortaya konan bu film, önemli bir yapımdır. Filmde yalnızca eskimo insanının yaşamlarını sürdürmek için yaptıkları günlük savaşımın açıklanmasıyla yetinilmez, ayrıca insanoğlunun uyarlaşmasının doğa'ya karşı yaptığı mücadele ile belirlendiği ortaya konur. Ekrana artık basit görüntüler yetmez. Nanook'un igloosunu inşa etmesi gibi ilgi çekici görüntülerin kaydedilmesi gerekmektedir. Kısaca canlı sahnelere tamamen yeni bir yaklaşım uygulanır. Flaherty, bunu yaparken o zamana kadar geliştirilmiş olan çalışma yöntemleri temelini kullanarak, çabalarını sürdürmüştür.

1926 yılında çekilen Maona, Nanook'tan daha dikkatlice gözlemlenerek oluşturulmuş bir yapımdır. Kamera hareketleri zamanla yetkinleşmektedir. Doğal nesnelerin şiirselliğinin verdiği duyum, gerçek bir sanatçının doğumunu haber vermiştir.

Flaherty, Nanook'u çekmeye başladığı günlerden itibaren edindiği idealist düşünce yapısını sürdürmektedir. Yaklaşık iki yıl boyunca İrlanda kıyılarında Aran adalarında Flaherty'nin çekim yöntemiyle, mükemmel görüntüler elde edilir. İnsanoğlunun ezeli düşmanı olan denize karşı verdiği savaşım çarpıcı sahnelerle anlatılmaktadır. İnsanoğlu ile doğa arasındaki çatışma daha önce hiç böyle güzel şekilde görüntülenmemiştir. Denizin görsel özellikleri daha önce hiç bu kadar görsel olarak fotograflanmamıştı.

Bir çocuğun avlanmasının, doğal hareketleri üzerinde kameranın iç güdüsel olarak elde ettiği görüntü anları vardır veya adamlar ufka karşı çalışmalarını sürdürmektedir. Bir kadın sahil boyunca omuzunda ıslak deniz yosunu taşımaktadır. Bunların her biri konunun başlıca dokusunu inceler ve her biri farklı bir çözüm bulur. Köpek balıkları yakalanmıştır, deniz duyarlılığını hissettirmektedir. Herhangi yapay bir anlatımın bulunmaması belgeselin sonuç değerlendirmesini belirleyecektir. Burada yaşayan bir sahne vardır. Canlı

sinemanın terimleri yeniden yaratılmıştır. Burada kameranın durumu, var olmak için yapılan dramatik savaşımın özünü ortaya koyacaktır. Burada insanoğlu'nun, Deniz ve Kaya ile yaptığı amansız ve sonsuz mücadele ele alınmaktadır.

Gerçekten var olan madde ve doğaya, gerçekçi bir yaklaşım Fransa'daki avant-garde film üreticileri tarafından gelmiştir. Onlar film kamerasının hilelerini bir yana bırakarak, Parislilerin ve Fransa'nın kırsal yaşantısının görünümünü sunan çok sayıda kısa film çalışmasında bulunmuşlardır. Onlar, çocuk masumlğunun ötesinde bir şey yapmadıkları düşüncesindeydiler. Zengin ve yoksullar arasındaki belirgin karşılaştırmalar ile, çağdaş şehir sahnelerinin gözlemlerini bir arada sunmuşlardır. Çöp kutularının karıştırılması ile makinelerin ritmik hareketlerinin içerdiği görüntüler yer almaktadır. Sanat için sanat düşüncesiyle yapılan filmlere karşı konmaktadır. Bunların arasında en iyiler olarak Marche des Machines, Menilmontant ve Emak Bakia sayılabilir. Bunlar arasında yalnız bir kişi, Cavalcanti ve bir film, Rien que les heures, diğer filmlerden daha üstün olarak gerçek belgesel niteliklere sahiptir.

Dört hafta süren çekimler boyunca 25.000 franklık harcama yapılmıştır. Şehir yaşantısındaki gün'ün ele alındığı bu ilk film, Berlin filmini çeken Ruttmann'ın en iyi filmi olmuştur. Film de, aynı karakterler, değişik zamanlarda ve değişik görevlerde yeniden görünmektedirler. Bu, şehir yaşantısının ekran üzerinde yaratıcı bir şekilde vurgulamanın ilk girişimidir. Modern bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde yapıda bazı hantallıkların olduğu düşünülebilir. Bu durum, özellikle kurguda belirgindir. Flaherty'nin yönetimindeki duyumsal pastoral yapısının tersi olarak, bize gerçekliğin yorumlanmasının olanakları sunulmaktadır.

Gündoğumuyla birlikte, şehrin banliyölerindeki uyanışla tanışırız. Geceyi eğlenerek geçirmiş olanlar evlerine dönmekte ve işçiler, işe gitmek için evlerinden çıkmaktadır. Zihinler ve pencereler yavaş yavaş açılmaktadır. Şehrin

yoğun trafiği vurgulanır. Makineler, günlük işlevlerini yerine getirmeye başlamışlardır. Gün ortasında yemek yenecektir ve sınıfların birbirine olan zıtlıklarının karışımı ortaya konur. İş yerlerine geri dönülür. Bu arada dışarıda yağmur çiselemeye başlamıştır. Gece olmaktadır. Zengin olsun, yoksul olsun, şehir çalışanlarının büyük bir bölümü eğlence yerlerini doldurmaktadır.

Ruttmann, Sovyetlerin kurgu yöntemlerinden büyük ölçüde faydalanmıştır. Kurgu ve tempo, Berlin: Bir şehrin senfonisi filmine yoğun bir senfoni etkisi katacaktır. Filmin başlangıcında tekerleklerin, demir yollarının, telgraf tellerinin ve manzaların hoş bir şekilde hareket eden görünüşleri yer almaktadır. Daha sonra şehrin görünümünün kendisi gelecektir. Bu, sahnelerin önemi, tiyatro filminin ötesinde bir adım atarak bundan uzaklaşmasından kaynaklanmaktadır. Gerçekliğe daha heyecan verici bir yaklaşım ile ulaşılmaya çalışılır. Tempolar ve hareketler ile duyularımız birbirine karıştırılır.

Berlin filmi, senfonik yapım yapım yöntemleriyle oluşturulduğu için, belgesel filmlerin günlük özdeğinin kullanılmasına benzer girişimlerde bulunmaktadır. Genel olarak, modern sahnelerin yüzeysel gözlemlerinin sonuç güzelliğine doğru bir eğilim vardır. Şehirde, trafikte, banliyölerde, deniz ve karada bilim ve mühendisliğin büyük başarıları, Ticaret ve Endüstrinin bütün betimlemeleri hareketli kamera ile elde edilmiştir.

Geçmiş dönemlerde iki haftada bir programlı olarak gösterime giren haber-gerçel yapımlarının, belgesel film yapısıyla çok az ortak özelliği vardır. Haber-gerçel yapımlarının görevi gündelik olayları, kısacık bir zaman dilimi içinde, basit betimleyici terimlerle sunmaktır. Belgeselin görevi ise bunun tersine olarak, güncellik ve gerçekliğin özel bir amaçla dramatikleştirilmesidir. Bu yöntem uygulanırken zaman ve düşünce seçiminde bulunulur. Haber-gerçelin konu maddesi, genel olarak kendi içindeki dramatik yapıdır. Buna örnek olarak politik krizlere ilişkin olaylar verilebilir. Haber-gerçel kameramanları ve editörler keskin bir şekilde betimleyici bir üsluba sahiptirler

ve ender olarak yaratıcı bir tarz uygularlar. Haber-gerçelin özdeği, farklı zamanlarda röportaja dönüşebilen çekimlerdir. Belgeselde ise geniş ölçekli bir yorumlama bulunur. Bu tür çalışmaların en çok bilineni, doğal olarak Dziga Vertov ve onun S.S.C.B.'deki çalışma arkadaşlarının oluşturduğu Sinema-Göz kuramıdır. Onun betimlemelerinden alıntı yaparak şöyle söylenebilir: Sinema-Göz'ün konusu, sinemanın uluslararası dilini oluşturmaktır. Sıradan kurgusal filmler, belli bir kapsam içinde bu konuda başarılı olmaktadır, ancak pek çok açıdan bu sağlanamaz. Çevremizde olup biten herşeyin kaydının yapılması, saklanması ve gösterilmesi gerekmektedir. Bunlar yapılırken haber bültenlerinden farklı bir tarz kullanılması gerekmektedir. Kamera merceği, hareket eden bir insan gözü gücüne sahiptir. Her yere gidebilir ve herşeyi inceleyebilir. Bir binanın kenarından tırmanabilir ve pencereden içeri girebilir: fabrikalar, çelik yapılar, yollar ve trenlerin üstünde seyahat edebilir, bir baca deliğinden içeri dalabilir ve buradan zenginlerin ya da yoksulların evine sızabilir, bir caddede arabaların, tramvayların ve otobüslerin arasında durabilir, ara sokaktaki bir kişiyi izleyebilir ve köşede onu yakalayabilir.

Sinema-Göz emekçileri ilk manifestolarını 1923'te yapmışlardır. Bu manifesto Lef dergisinde yayınlanmıştır. Ancak bundan önce 1918-1922 yılları arasında, Dziga Vertov, bir öncü olarak tek başına bu kuramı oluşturmak için deneyler yürütmüştür, 1923-1925 yılları arasındaki döneme kadar küçük bir grup oluşturulmuştur. Bunlar arasında Kaufman ve Kopaline bulunmaktadır. Gruptaki insanların sayıları arttıkça, Sovyet sinemasının belgesel bölümü ilgi çekmeye başlamıştır. Grup çalışanları, Çar yönetimi altında mücadele, Lenin'in doğruları, Dünya'nın altında biri, Onbirinci yıl, Kaynak vb. yapımları ortaya koymuşlardır. Sinema-Göz, bize, sinemanın tüm belirli kaynaklarının kullanımını sunmaktadır. Yavaş çekim, hızlı çekim, dönüşlü hareket, karma ve durağan fotoğraf, tek çevrim-tek resim, bölünmüş ekran, mikroskobik mercekler, vb. Modern yaşantısının karmaşasının yapısında olan

oluşumların belirlenmesi ve sunulması içinde kurgunun tüm biçimleri kullanılmaktadır ve yönetmenin beyinde bulunan binlerce fenomen arasından bir ayırım seviyesi oluşturulur. Vertov'un görsel kuramlarının tamamı "Film kameralı adam" filminde özetlenmiştir.

İngiltere'ye baktığımızda, Amerika Birleşik Devletleri'nde dönemsel Time yapımlarına benzer olarak March of Time dizisinin gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bu yapımlar, en azından ekran gazeteciliği olarak değerlendirilebilir. Time, kameranın dünyanın çeşitli bölgelerinde, bizim ilgimizi çekecek görüntü ve sesleri kaydettiği, çağdaş olayların verildiği yapımlar olarak değerlendirilir. Röportaj ögesi ön planda tutulmaktadır. Sinema magazin programlarının bir özelliği olarak yirmibeş dakikalık bölümler halinde, ayda dört kez ekrana gelmektedir. Avrupa'nın yeniden silahlanması, Huey Long politik sömürüsü, Meksika hükümetinin Katolik kilisesine baskısı ve ABD'nin uçakla pasifiği aşarak doğuya karşı ticari üstünlük sağlama yarışı gibi konular ele alınmıştır. March of Time dizi yapımlarında da benzer bir yapı görülmektedir. Bu yapımların gazetecilik ve röportaj taraflarının yanı sıra belgesel yapımlara ilişkin unsurlarında bünyesinde barındırması önemli bir niteliktir.

Filmin bir propaganda aracı olarak belirli uygunluklarından söz ettik, ancak belgesel evrimi içinde aracın bu yeterliliğini arttırmaya yarayan bu çalışmalar da şaşırtıcı değildir. Sinema, tiyatro geleneğine yakın kalmasının yanı sıra, belgesel yöntemlerle oluşturulan propaganda amaçlı yapımlardan da vazgeçmemiştir. Sinema, politik propagandanın özel bir aracı olarak, Sovyet Okulunun karakterini yansıtmaktadır. İlk aşamada, Sovyet sineması, Avrupa ve Amerika üretiminden tamamen farklı bir ideolojiye sahiptir. Burada propaganda yapmanın tüm amacı yeni oluşturulan birliğin gücünün ortaya konmasıdır. İşçi devrimi ile ilgili olarak, dağıtım ve geniş ölçeklerde yapılan dramatik filmler gerçekleştirilmiştir. Devlet böylece insanların yeni toplumsal inanışlara karşı uyumlu olmalarını

amaçlamaktadır. Sanatçı, tekniğin özgürlüğünün izin verdiği ölçüde sinemayı böyle bir hedef için kullanabilmektedir. Hammadde noksanlığı ve araç yokluğu, bu amaçla yapılan ilk Sovyet filmlerinin büyük zorluklarla oluşturulmasına neden olmuştur. İlk filmlerde, biçemler ve fikirler tiyatrodan alınmıştır. Amerika ve Avrupa öykülü filmlerine benzerlikler taşınsa da onlardan daha katı bir yapıdadır. Ancak zaman geçtikçe konunun gereklerine uygun olarak tiyatro öğelerinden uzaklaşmış ve selülinin kendisi ile ilgilenilmeye başlamıştır. Kuleşov ve Vertov, kurgulama çözümlerinden yola çıkarak film yaratımı yaklaşımına doğru ilk girişimlerde bulunmuşlardır. Görüntülerin birleşmesine ilişkin olarak daha önceki bilimsel deneyler, haber-gerçek hammaddesinin, olayların betimlenmesinden daha yüksek amaçlarla biçimlendirilmesi yapılmıştır. Eisenstein ve Pudovkin'in büyük devrimci filmleriyle bu kuramlar daha da gelişmiştir. Yaşayan sahnelerin kullanımı, öykünün temel yapısı ve ortak düşünceler ile oluşum sağlanmaktadır. Pudovkin, doğal olarak kitlelerin ruhunu vurgulamak için, bireyleri ele alma yöntemi kullanmıştır. Daha sonra her ikisi de Kuleşov'un daha önceki deneylerinden yola çıkarak, bilimsel kurgulama yöntemlerini uygulamışlardır.

1917 İşçi Devrimi ile ilgili olaylar Ekim filminde ele alınmıştır. Bu, ideolojik kapsamı olan ilk yapımdır. Eisenstein, burada sinemanın tamamen yeni biçimlerinin, film tekniği bilgisini kullanmıştır. Film oluşturulurken, yaklaşık on yıl önceki belgeler titizlikle incelenir. Yönetmenin ve yapımı kontrol altında tutan kuvvetlerin amacı, gerçek olay ve insanların seçilmesi ve sunulmasıdır. Çok kesin bir tarihsel betimleme yapılması istenmez. 1917'nin olayları politik düzlemde ele alınacaktır. Bu yapılırken Troçky dışarıda tutulacaktır. Yalnızca dramatik yapının biçimleri değil taşlama ve karikatür gözlemleride yapılacaktır. Bu bilinen öğelere yeni anlamlar katan, belgesel yaklaşımın bir biçimi yaratılmaktadır. Kişiler ve nesnelere, oldukları gibi yansıtılmazlar. Onlar yeni bir görünüm içinde sunulurlar. Gerçek olaylar ve gerçek fenomen film kuvvetlerinin

yönetmenin amacına uygun olarak, değişik görünümelerde biçimlenmiş özdeğe dönüştürülür, bu durumda dialektik yaklaşım araçları ile politik sonuçlara hizmet edilir.

Earth, Genel Çizgi ve Turksib, üzerinde durulması gereken filmlerdir, onlar kazandıkları başarının çok ötesinde öneme sahiptirler. Dovçenko, Earth filminin gerçek temasının, doğanın romantik, pastoral yapısına, güzel ve duyarlı sanatsallığına bir kaçış olduğu söylenmektedir. Eisenstein, kolektifleşmede küçük, gerçek çıkarların olduğunu keşfetmiştir. Turin'in, Turksib filmi ise yalnızca, saf belgeselliğe Sovyet yalaşımının çizgisi olarak tanımlanmaktadır. Öykü, Türkistan-Sibirya demiryolunun yapılması ve bunun ekonomik gereksinimlere olan etkisini ele almaktadır. Bölgelerin ekonomik - coğrafik karakterlerinden kaynaklanan sorunlar, demiryolunun yapılması için gerekli olan maddelerin toplanmasının izlenimci bir tarzda ele alınması, demiryolunun belli bir zaman dilimi içinde bitirilmesinin zorunluluğu, filmin işlenişini belirleyen unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Bu filmin yapısı sonucunda yalnızca Sovyetler Birliği izleyicileri değil, filmi seyreden tüm yabancı izleyiciler kendi ülkeleri içinde demiryollarının çok önemli olduğunu düşünmeye başlamıştır.

Sovyet sinemasının daha önceki aşamalarında, yalnızca birkaç örnek çıkış noktası açısından dışarıdan gelmiştir. Ancak belgesel ve eğitim filmlerini geliştirmek için büyük ölçekli bir eğilim olduğu bilinmektedir.

Yeni politik ve toplumsal sistemlerin ideolojiden yola çıkılmaktadır. Böylece yeni teknik oluşum biçimleri ve doğal maddenin yeniden yorumlanmasıyla, belgesel yaklaşımlar belirlenir. Romantik ekolün teknik yöntemleri ve insanın doğaya karşı mücadelesi düşüncesinden daha önemli olarak modern gereksinimlerin ortaya konması, kıtasal gerçekçilerin izlenimci fikirlerini ortaya koymaktadır. Bu ekol, yaklaşımını, dialektik yöntemler üzerine oturtmuştur. Fikirlerin eski algılama alanını bir kenara bırakır ve belgeselde yeni bir geleneğin başlangıcını oluşturur, bu dialektik biçimdir.

Sinema, bir ulusal yayın olarak ifadesini İngiltere'deki belgesellerde yaratmıştır. 1928 yılında devlet birimi kurulmuştur. Bu dönemde devlette kırkbeş birim bulunmaktadır ve Film birimi bunların sonuncusudur. Sinema doğal olarak bölgesel araç satışları, ithal edilen gıdaların boşa kullanılanlarının hesaplanması, yurt içi ve yurt dışı satış araştırmaları vb. çalışmalardan daha az önemli olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım nedeniyle ağır bir ilerleme görülmektedir. Ücretlere ve aletlere çok az para ayrılmaktadır. Ancak yine de belgesel türün tohumları atılmaya başlamıştır. Ortaya yeni ürünlerin çıkmasıyla birimin prestiji gün geçtikçe artmaktadır. Bunun gerçekleşmesinde John Grierson'un kişisel çabalarında büyük önemi vardır. Grierson, birimin ilk yöneticisi ve daha sonra yapımcısı olmuştur. Ancak üretilen filmler kısa süreli etki yapmakta ve kısa sürede unutulmaktadır. Bu durum bir halk duyumu oluşturmayı zorlaştırmaktadır. Birim üyelerine deney yapma serbestliği tanınmıştır. Sonuçta, Sovyetler Birliği'nin dışında ilk kez bir grup belgesel oluşturma alanında önemli aşamalar katetmiştir.

Sosyolojik bakış açısıyla değerlendirildiğinde İngiltere Film birimi İngiltere'nin çalışan kesiminin portresini çizmek konusunda ilk girişimci olduğu için önemlidir. Bu kesim, insan olarak, varlığın temel unsuru olarak ve topluluk olarak büyük öneme sahiptir.

Birlik üyeleri öncelikle mevcut filmlerin çözümlemesini yaparak işe başlamışlardır. Bu filmler arasında Berlin, bir kentin senfonisi, The Covered Wagon, The Iron Horse ve önemli Sovyet yapımları da vardır. Grierson, Balıkçı Tekneleri yapımını gerçekleştirir. Creighton, Bir Aile belgeselini yapar. Yıl 1929'dur.

Balıkçı Tekneleri, Grierson'un tek başına çektiği tek filmidir. Film, yapılış amacından daha önemli bir konuma ulaşmıştır. Pratik deneyim kazanma amacıyla yola çıktığı halde, film bu boyutu aşarak uluslararası bir konuma ulaşmıştır. Kuzey Denizi'ndeki balık avlama çalışmaları ekrana taşınmıştır. Ağlarla yakalanmış balıklar, balığı tertemiz olarak yalnızca tabağında görmüş olanlar için ilginç

bir deneyim olacaktır. Bu, film birimin sıradan bir yaşama geçirme çalışması değil, duyumsal değerlerin tam bir dram olarak ortaya konmasıdır. Bunun ötesinde gemiler, deniz ve havanın bir bütün olarak şiirsel algılaması gerçekleştirilir.

Grierson, eğitim filmi olan Conquest'ten sonra yapımcılığa döndü ve daha sonra film danışmanlığı çalışmalarını da beraber yürüttü.

Belgesel yapımın, bireysel çabalardan çok, topluca çalışmanın bir ürünü olduğu gerçeği yavaş yavaş yerleşmeye başlamıştır. Bazı yönetmenler mekanik araçlarla yoğunlaşırken, bir takım bazı yönetmenler daha lirik yaklaşımlarda bulunuyorlardı.

Flaherty'nin Industrial Britain filmi, kamera hareketlerinin güzelliğine hayranlık kazandırıyor.

Büyük Britanya'da artık yaşam belgesel filmler aracılığıyla öğrenilmeye başlamıştır. İmparatorluğun deniz aşırı bölümleri içinde aynı şey söylenebilmektedir. Her geçen gün yeni filmler üretilmektedir. Hava Durumu, Şehrin altında ve Kablo gemisi bunlardan bazılarıdır.

Artık belgesel film çekme yöntemleri yavaş yavaş yerine oturmaya başlamıştır. Ticari yaşamdaki üretim olanaksızlıklarına karşı, film yapımı devam etmektedir. Ülkenin ve toplumsal oluşumun gelişmesi için bunun yapılması gerekmektedir.

Sovyet filmlerinde, politik ve toplumsal uçlu propaganda yapımlarına ağırlık verilmiştir. Teknik açıdan İngiltere'nin böyle bir olanağı olmamıştır. Ancak Alman Nazileri ve İtalyan Faşistleri, Rusya ile benzer bir tutum izlemişlerdir. Bütün Alman film yapısı Dr. Goebbels tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Düşmanların gerçekleştirdiği Potemkin Zırhlısı filmi, en iyi örnek yapım olarak kabul edilmektedir. Sonuç olarak iki önemli yapım ortaya çıkacaktır. Bir tür, Hitler'in belgesel biyografisi olan Azmin Zaferi ve yönetmenin bakış açısıyla büyük ölçüde değişen, bir politik ideoloji yorumlama filmi olan Mavi Işık'tır.

Sinemadaki her eğilim, dönemin toplumsal ve politik yapısını yansıtır. Farklı bir film türü olan belgesel yönetimi toplumsal duyum ve felsefi düşünceleri, öykülü filmlerin eğlence dünyasından biraz farklı olarak yorumlanması anlamına gelmektedir. Belgeseller belli bir amaca hizmet ederler. Bir propaganda gereksinimi nedeniyle olduğu gibi, modern deneyimlerin yüzeyinin ortaya konulması şeklinde de olabilmektedir. Örneğin, belgeselin diyalektik amaçla kullanımını ele aldığımız zaman, bugünkü mirasımızın kaynaklarına inmek olanaklı olabilir. Çeşitli görünüşler belgeseller ile dramatik şekillerde vurgulanmaktadır. İnsan zihnindeki temel duyular, çok amaçlı olarak çözümlenebilmekte ve parçalara ayrılabilir. Belgesel yöntemler ile modern düşüncenin tüm görünüşleri açıklanabilir.

Flaherty, temanın ortaya çıktığı, gerçek yerin doğal özdeğin yorumlanmasını, ekrana canlı olarak gerçeklik içinde getirilmesini ve özdekle onun ilişkide bulunduğu oluşumların tam olarak anlaşılmasını ister. O, kendi yöntemi içinde zayıf anlatımın kapsamını tercih eder. İnsanların , gündelik yaşantısını betimleyecektir. Nanook of the North ve Man of Aran filmlerinin kahramanları, büyük babalarının yaşantılarının bir benzerini yaşamaktadır. Ve onlar, seçimlerini yaparken belgesellerin toplumsal amaçlarına ilişkin bir yaklaşımda bulunmaktadır.

Pastoral belgeselciler, temel olarak insanoğlunun doğal nesnelere fethetmeleri ile ilgilenmektedir. İnsanoğlu denizi aşmak için gemiler inşa edene kadar, deniz, ulaşım alanında bir engel olarak kalmıştır. Rüzgar kuvvetini ve içinde uçmayı öğrenene kadar, hava insanoğlu için yararsız bir oluşum olarak kalmıştır. İnsanoğlu madenleri keşfedene kadar, yer kürenin altındaki mineraller değersiz kalmışlardır. Ancak bilim ve makine kontrollü endüstrinin başarısı, mevcut ekonomik sistem ilişkileri altında varolan nimetlerin eşit olmayan bir şekilde dağıtılması sonucunu doğurmuştur. İşsizlik, yoksulluk geniş ölçekli toplumsal güçlükler böyle bir yapının ürünüdür.

Toplumsal sorunlar, belgesel filmlerin önemli konu alanlarından biridir. Toplumun, kültürel, toplumsal ve estetik tutumlarının belirlenmesi gerekir. Flaherty, insanoğlunun gökyüzüne karşı şiirsel görüşünü ele aldığı Aran'lı Adam filminde, modern dünya için toplumsal çözümlere girişmektedir. Hiçbir gecekondu veya fabrika, hiçbir işsizlik koşulu veya vergi büroları, hiçbir kira veya perili dünyanın hiçbir vergisi belgeselin romantik geleneği tarafından yaratılmamıştır. Yalnızca doğaya karşı kafa tutan insanoğlu tarafından yaratılmıştır. Modern topluma ulaşılması için zalim, acımasız, vahşi ve kahramanca bir mücadele gerekmiştir. Endüstri ve ticaret büyük emekler sayesinde bugünkü düzeyine ulaşabilmiştir. Flaherty, Industrial Britain belgesel yapımında genel olarak bu konuları ele alır. Kitlesele üretim ve makineleşme filmin temel temasını oluşturmuştur. Bu film maden veya çelik ve diğer ağır endüstri kollarının antilmasının çok üstünde bir öneme sahiptir.

Pastoral belgeseller, belirli bir amacı olmayan belgesellerdir. Sınırlamalarının yanı sıra romantizm gerektirmektedir. Toplumsal çözümleri önemsemez. Gerçeklerin yerine fikirleri koyar. Barbarlığa karşı bir hayranlık söz konusudur. Berlin filminin senfonik algılanması, cadde, fabrika ve şehrin dışındaki modern yaşantının ritimlerinin ele alınmasıdır. Modern şehir yaşamı heyecan veren bir tempoda ilerlemektedir. İnsanlar çalışırlar ve yemek yerler, intiharlar ve evlilikler yanyana süregelirler.

Bir süt şişeleme makinesinin varlığı ya da yazılı basının yapısı, toplumsal ve ekonomik ilişkiler, bunların her biri belgesel filmin konusu olabilirler. Çelik üretimi, görsel olarak düşünüldüğünde etkileyicidir. Ruttmann, Dr. Kaufman ve Basse, bize bunun böyle olduğunu göstermişlerdir. Ancak onlar daha sonra bize çelikten yapılan köprüleri, denizleri aşan gemileri bütün dünyanın iletişimini sağlayan radyo vericilerini, yemek yediğimiz bıçağı, dikiş diktiğimiz iğneyi göstermemektedir.

Basse, Deutschland von Gestern und Heute filmiyle kıtasal ekolün gerçekçi geleneğini hayranlık uyandıracak şekilde özetler. Bu filmde, Alman yaşantısının hemen hemen her görünümünü ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Sahneler yüzeysel görüntülerin ötesine geçerek, derinin altına nüfuz etmek amacına hizmet ederler. Ancak Ruttmann'da olduğu gibi Basse'de de hiçbir şey toplumsallıkla ilintili değildir. Hiç birşey yaratıcı olarak ortaya konmamıştır. Görüntülerin bazıları iyi fotograflandırılamamıştır. Belli bir itme gücü ve amacı yoktur. Film öykü uzunluğunda düşünülmesine karşın, amaçsız bir konunun zayıflığı göze çarpar. Basse, görüntülerin nasıl ve neden ortaya çıktığına çok fazla dikkat etmemiştir. Onların arkasında bir çok önemli amaç yoktur. Birer küçük burjuva endamıyla, resmi geçit töreni izleyen çocukların heyecanı ile gözlemler yapılmaktadır. Hareket eden pistonların görsel arabeskleri, tramvayların ve trenlerin sonu gelmez buharları, dönen bobinlerin hareketleri, çelik yüzeylerin hızla ileriye doğru fırlayışları sahte-gerçekcilerin yaklaşımından çok öte anlamlar içermektedir.

Hareket ve ritmik güzel görünüşte yoğunlaşma, aracın öneminin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Aracın oluşturulması ve dağıtılması, durumun anahtar noktasını oluşturur. Belgeselin tüm eğilimlerinin çözümlemeleri, modern toplumun gerçek dokusunun eleştirisini ortaya koyar. Sosyal gerçekçiliğin bu döneminde, belgesel yapımların ilk amaçlarından biri, insanoğlunun toplum içindeki sorunlarının incelenmesidir. Belgeseller hemen hemen her yönden insanoğlunun varlığından kaçınmanın, uygarlığın temel unsuru olduğu yanlışından yola çıkmışlardır. İnsanlar pek çok açıdan belgesellerde yer alabilirler. Öykülü filmlerin yanı sıra, belgesellerde de kitleler bireylere tercih edilmiştir. Belgeselciler, kitle ile birey etkileşimini ortaya koymada mutlak başarı sağlayamamıştır.

Belgesellerde insan sorununu çözmek ve bu konudaki çeşitli çabaları sonuca erdirmenin yollarından biri tiyatroya geri dönüşür. Bu ilginç ve birazda tehlikeli bir yöntemdir. Öykülü filmlerin sıradanlığından kurtulabilmek

için belgesellerin ilgi çekici öğelerle süslenmesi gerekmektedir. Ruslar, insan unsuru konusunda eğitim almış oyuncuların kullanılması taraftarı değildirler. Ancak herkes böyle düşünmemektedir. B.B.C. kanalı tarafından yapılan The Voice of Britain filmi bol yıldızlı bir yapımla olarak göze çarpmaktadır.

Günümüzde belgesel yapımlardaki amaç ve yöntemin önde gelen sert eleştirisi, onların gereksiz yapaylığıdır. Belgeseller, iyi tanımlanmış niteliklere sahip olan bir film türüdür. Belgesellerin en önemli görevi içinde toplumsal çözümlemeler barındırmasıdır. Yönetmenin bakış açısının bu yönde olması gerekmektedir. Özel sanatsal imgeler ya da topluluk araçlarının tatmin edilmesinde çeşitli yöntemler tercih edilebilir.

Belgesel film karmaşık bir yapıya sahiptir. İnsanların ve nesnelerin yalnızca resimler betimlemeleri ile yetinilmez. Gözlem tek başına yeterli değildir. Kameranın hareketli resimlenmesi, estetik açıdan iyi gözlemlere dayanıyor olabilir. Ancak belgeselin en önemli amacı gözlemler sonunda elde edilen bulguların ortaya konmasıdır. Sonuçların ortaya konulmasının yaratıcı bir şekilde gerçekleştirilmesine çalışılır. Modern dünyanın dış görünümünün altında, uygarlaşmanın ekonomik dokularının harekete geçirilmesi yatmaktadır. Endüstri, Ticaret, Uygarlık ve doğadaki gerçeklerin yalnızca yüzeysel betimlemelerin, entellektüel yeterliliği yoktur. Belgeselciler daha önemli ereklere yerine getirmelidir. Belgesel yöntemde her örgütlenme, her işlev, her şema insanla ilgilidir.

Belgeseller, varolan sorunları ve gerçeklikleri yansıtmalıdır. Geçmişin mirasının modern yaşantıya etkileri göz önünde bulundurulmalıdır. Belgesel, hiç bir açıdan tarihsel bir yeniden oluşturma değildir. Hiç bir belgesel tamamen doğru olamaz. Toplumdaki değişen gelişmeler nedeniyle buna olanak yoktur. Teknik nedenlerle, tamamen kesin ifadelerde bulunulması olası değildir. Genellikle, belgesellerin haber-gerçek yapımlara yakın benzerlikleri olduğu öne sürülmektedir. Tüm belgesel, propaganda ve eğitici filmlerin temeli , haber-gerçek yapımlarla ilintili bir

yapıya sahiptir. Pek çok açıdan benzerlikler bulunmaktadır. Ancak özdeğe yaklaşım ve yorumlamada büyük farklar bulunur. Belgesel yönteminin özünde, gerçek özdeğin dramatikleştirilme olgusu, filmin gerçekliğe olan bağlılığının yanlış oluşmasına neden olabilir. Belgesellerin çoğunun zihnimizdeki, tutumu yasıttığı unutulmamalıdır. Propagandanın amacı ikna etmektir. Kamera ve mikrofonun teknik sınırları içinde belgesel yöntemlerin niteliği belirlenmektedir. Belgesel yapımların amacı, ekrana yaşayan olguları getirmek ve doğallığı ortaya koymaktır.

Belgesel filmler düşüncelerimizi değiştirebilecek ve pek çok konuya yeni yaklaşımlarla bakmamızı sağlayabilecek ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Belgeseller, düşünce ve eylemlerin, sürekli yorumlama değişikliği içinde kuramların yeniden oluşması ile gelişirler. Her bir yapımcı ve yönetmen kendi kuramını oluşturmak için çalışmaktadırlar. Bir belgesel film yapım oluşturulurken yönetmenin bakış açısının yaratıcı yönü önem taşır. Belgeseller çağdaş yaşam içinde , ekonomik ve politik dokulardaki çağdaş mücadelelerin yorumlanması işlevini üzerlerine almışlardır. Bu yapılırken var olmayan bir dünya ile ilgili öykülerinde betimlenmesi yapılabilmektedir.

Belgesellerin konusunun, olabildiğince kısa ve açık olarak sunulması gerekir. Görüntü ve ses koordinasyonunda bir karışıklığa meydan verilmemelidir. Belgeseller sinema film materyalinde üç ya da dört bobin uzunluğunda olmalıdır. Otuz dakika, sinema izleyicisinin konsantrasyonu için uygun bir süredir.

Toplumsal belgesellerde, yalnızca tek bir bireyin sorunları ve düşünceleriyle ilgilenilmez. Propagandanın yönelimi, eğer özellikle politik ve toplumsal ereklere yöneltilmişse, bireysel sanatçının ön plana çıkmasını büyük ölçüde etkileyecektir. Bir propaganda silahı olarak düşünülen belgesel üzerinde daha fazla araştırmalar yapıldığında konu ve temanın tıpkı öykülü filmlerde olduğu gibi görülecektir, ancak iki doğru yorumlama tek başına bireysel sanatçının çalışmasına bağlı değil, diğer sanatçılarla yapılan işbirliğinin bir sonucudur.

Film şeridinin yapısıyla ilgili olarak, hareketin ve senfonik biçimin öğeleri, doğal özdek ve fotoğraf öğeleri filmin hammaddesi ile ilgili birincil oluşumlardır. Düzenleme ve seçim ile ilgili kurgu yapısı, yaşamı şekillendirebilmektir. Çekime karşı çekimin yerletirilmesi, şeritlerin uzunluğundaki değişiklikler ile ritm ve tempo panoramik uzaklık ile biraraya getirilebilir. Görüntülerin tanıtımı ile atmosfer yaratılabilir. Gerilim yaratımı ile dram oluşturulur. Eylem, enerjiyi yaratır.

Filmlerde, kurgunun sestten ayrıldığını düşünmek olanaklı değildir. Ses ve resim birbiriyle çok yakından etkileşim halindedir. Günümüz belgesellerinde, sestten önce, sessiz dönemde müzik parçaları kullanılırdı. Kurgucu, sesini yaratmadan önce, resmin kurgulanmasını kaba bir şekilde bitirir, senaryo ve çekim aşamasında ise ses akılda tutulur. Ses ile bindirme gelişimleri arasındaki farklılık göz önünde bulundurulduğunda, sessiz filmlerdeki kurgu hala Ruslar tarafından ortaya konan ilkeler temelinde kalmaktadır. Film şeridi çözümlenmesi ve kapsam çözümlenmesi , kurgulamanın temel öğeleri olarak bulunur. Kurgunun amacı, izleyicilerin duyularını harekete geçirmektir.

Zaman geçtikçe ses, filmlerin ayrılmaz bir ögesi durumuna gelmiştir. Yapım bütünleyici bir olgu olarak kabul edilmektedir. Sesin dramatik açıdan da gücü çok yüksektir. Belgesel filmler için, sesin yerleşmesi yıllar almıştır. Çok az sayıda belgesel, müzikal eşlemelere uygun bir yapıdadır.

Doğal nesnelerin ve gerçek insanların dramatikleştirilmesi, sesin dramatikleştirilmesi ve görsel yöntemlerin kuvvetlendirilmesi Çatışma ve ilişki terimlerini ifade etmek için, kamera görünümleri kullanılarak kurgu masası üzerinde nasıl yaratılacağı öğrenilebilir. Yanısıra mikrofonun kaydettiği seslerle, aynı işlem tekrarlanmalıdır. Seslerin birbiriyle karıştırılması ile daha önce hiç duyulmamış olan sesler de elde edilebilecektir. Bu sesler, çıkış noktalarından uzaklaştırılarak simge olarak kullanılabilir. Belgeselciler, yeni ereklarını karşılayabilmek amacıyla görüntü alanında tamamen yeni olan standartlar ortaya koymaktadırlar.

Belgeseller oluşturulurken, onların ses ile olan ilgisi de göz önünde bulundurulmalıdır. Sesli filmler için yapılan modern müzik, ses senaryosunun bütünleyici bir parçası olmalıdır. Müzik yalnızca bir atmosfer yaratma işlevini gerçekleştirmekle kalmaz, aynı zamanda doğal ses ve konuşmaların etkileşimini sağlamaktadır. Eskiden kuvvetli bir etki yaratmak için çok kalabalık bir orkestranın gerekli olduğuna inanılırdı. Bugün artık tek bir mikrofon aracılığı ile benzer bir etki yaratılabilmektedir.

Amosferik ses, çapraz kesişim ilkesi üzerine kuruludur. Bazen bir konuşma, bazen dans müziği, bazen bir dua ya da S.O.S çağrısı bir etkileşim halinde verilmektedir. Böylece şehir ve kırsal alan arasındaki çarpıklıklar ortaya konmaktadır. Bir katedraldeki dinse bir şenlik ile birlikte kömür madenleri, gemicilik ve tarım olayları gösterilmektedir. Belgesellerin en büyük amacı, en geniş insan ilgi alanlarına seslenebilmektir. Sesin geleceğide, dramatik, senfonik ve şiirsel unsurların, gelecekteki belgesellerin yapısında rol almasıdır. Ses, görüntüden ayrılamaz bir ögedir ve ikisi belgeseli daha güçlü kılar.

Özdek ve yöntem üzerinde yapılan araştırmalar belgesel senaryosunun kompozisyon ve yazımının, katı kurallar dayalı öykülü filmlerin senaryosundan farklı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Belgesel yapımların senaryosunda temaya yönelik tutum vurgulanmaktadır. Belgesel konuların çoğunda özdek belirgin olarak ham ve katıksızdır. Aktüel çekimlerin büyük bir bölümü tamamen içgüdüselidir. Anlık hareketler ve beklenmedik doğa olayları tarafından yönetilmektedir. Doğal tutumlar her zaman yinelenemez ve belgeselcilerin kısa zaman içerisinde çekimlerini gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Belgeseldeki orjinal senaryo, istenen özdeğin doğru göstergesi olmalıdır. Çekilen filmin biçiminde, sürekliliğin gelişiminde konu ve yer, amaca ulaşılmasında önem taşımaktadır. Böylece, gazeteci ya da betimlemeci belgesel bazen başarısız olmaktadır. Çünkü oluşumun katı yöntemlerini terkedenden bir eğilim vardır.

Tuz Gölü, suları göl çanağını tamamen doldurduğunda 1642 kilometre karelik, normal zamanlarda ise 1100 kilometre karelik bir alanı kaplıyor. Tektonik bir göl. Yer kabuğunun kıvrılıp bükülmelere uğraması sonucu çukurlaşmış bir çanak içinde yer almakta. Kaynaklar ortalama derinliğinin 1-1.5 metre olduğunu yazıyor. Tuzla yetkilileri ve yöre sakinlerine göre, suyun bol olduğu kış mevsiminde bile gölün derinliği 40-50 santimi geçmiyor. Bazen dalgalı havalarda 1 metreye ulaşıyor. Denizden yüksekliği 925 metre olan Tuz Gölü, aşırı kurak mevsimlerde tamamen kuruyor ve yüzeyi, birkaç milimetreden 20 santime kadar çeşitli kalınlıklarda tuz tabakasıyla kaplanıyor. Tuz yoğunluğu nedeniyle gölde canlı yaşamıyor. Fakat Kaldırım Tuzlası yetkilileri, bilim adamlarının gölde " Artemia " adı verilen tek hücreli bir canlının yaşadığının tespit edildiği söyleniyor.

Tuz Gölü'ndeki yoğun tuz, bölgenin jeolojik yapısından kaynaklanıyor. Orta Anadolu, tuz rezervleri açısından oldukça zengin. Gölü besleyen küçük akarsular, binlerce yıldır göle çözülmüş mineraller taşımakta. Bunun yanı sıra kapalı bir havza olması nedeniyle binlerce yıldır süren buharlaşma, göldeki mineral oranını zenginleştirmiş. Bilim adamları, gölü besleyen yeraltı sularının da toprak altındaki tuz yataklarını çözerek göldeki tuz oranını arttırdığı görüşündeler. Jeologlar, Tuz gölünün tarihini Geç Miyosen devirden, yani günümüzden 10 milyon yıl öncesinden başlatıyorlar. 1969 yılında Tuz gölü'nde bir araştırma yapan Heidelberg Üniversitesi öğretim üyelerinden German Müller ve Georg Irion, Tuz gölü'nün üçüncü zamanın son döneminde (günümüzden 10-5 milyon yıl öncesi) oluşmuş " yaşlı bir paleo - tuz gölünün kalıntısı" olduğu görüşünü ileri sürüyorlar. Geç Miyosen'den beri İç Anadolu, kapalı bir havza durumundaydı. Denizle hiçbir bağlantısı yoktu. O dönemlerde bölgede iklim koşullarına göre farklı büyüklüklerde göller oluşuyordu. Pliyosen devrinde, yani günümüzden 5-1 milyar yıl öncesinde İç Anadolu'da, Ankara'da Toroslar'a kadar uzanan ve bugünkü Tuz Gölü havzasını da kapsayan büyük bir göl vardı. Dördüncü

havzasında kapsayan büyük bir göl vardı. Dördüncü zamanın başlarında orta Pliyosen devrinde, yani günümüzden 3-2 milyon yıl öncesinde, yer kabuğunda meydana gelen hareketler sonucu bölgenin jeolojik yapısı değişime uğradı ve Tuz Gölü havzası, günümüzdeki boyutlarına yakın bir hale geldi. Geç Pliyosen devrinde göl, biraz daha geniş ve derinliği daha fazla idi.

Tuz Gölü, bugün dünyanın en zengin tuz yataklarından biri Gölün yıllık 200 milyon ton tuz kapasitesi var. Kaldırım Tuz İşletmesi müdürü Selami Alıcı, gölden bu güne kadar yılda en fazla 800 bin ton tuz çıkarıldığını belirtiyor. Göldeki tuzlalarda geçen yıl 775 bin 290 ton üretim yapılmış. Türkiye'nin yıllık tuz gereksinimi ise yıldan yıla değişim gösteriyor ama ortalama olarak 1 milyon 300 bin ton tuz tüketiliyor. Gölde, Tekel'e ait 3 büyük tuzla var: Doğu kıyısında Kaldırım ve Kayacık tuzlaları, batı kıyısında ise Yavşan tuzlası. Bu üç tuzla, Türkiye'deki tuz üretiminin yaklaşık yüzde 65-70' ini karşılıyor.

Kaldırım Tuzlasında çalışmalar, temmuz'un 15'de başlayıp kasım ayında bitiyor. Ama tuz çıkarımı ancak temmuz sonuyla ağustos içinde gerçekleştiriliyor. Tuzladaki üretim teknolojisi, çağın çok gerisinde. Üretim ana çizgileriyle şöyle gerçekleşiyor. Önce tuzlada tuz çıkarılacak alanlar belirleniyor. Bu alanlarda en az 5-6 santimlik temiz tuz tabakası olması şart. Daha ince tabakalı alanlar, "fireli" ürün çıktığı için ekonomik kabul edilmiyor.

Üretimin ilk aşamasında dozerlerin arkasına bağlı olan "kazıyıcı" lar, temiz tuz tabakasını kazıyarak alttaki çamurlu tabakadan ayırıyorlar. Ardından "küreyici" dozerler, kazınan tuzu toplayıp yığın haline getiriyorlar. "Hatçı" denilen işçiler, tuz yığınlarının yanına, küçük vagonetlerin yanaşabilmesi için, basit raylar döşüyorlar. Daha sonra kepçeli dozerler, tuz yığınlarını vagonetlere yüklüyorlar. Her birinde birer tonluk 30-40 vagon bulunan vagonetler de ürünü, tuzlanın ortasındaki depoya götürerek dev bir tuz dağı oluşturuyorlar. Eski dönemlerde ise tuz, vagonetler yerine develerle taşınırmış.

Kaldırım Tuzlası İşletmesi müdürü Selami Alıcı, Bozan - Kaldırım Tuzlası arasındaki toprak setin tuzlayı hem daha ekonomik yaptığını, hem de güney kıyılarından göle bağlanan drenaj kanallarıyla gelebilecek kirlilikten korunduğunu söylüyor. Göl çevresinde ve İç Anadolu'da anız yakımı çok yaygın. Gece gündüz tarlalar yanıyor ve hiçbir yetkili kişi de, yasalarca yasaklanmış olmasına rağmen, bu gizli felaketle ilgilenmiyor.

Son yıllarda tuzla atölyelerinde basit ama çok yararlı bir " tırmık " geliştirilmiş. Yeni tırmık tuz tabakasını en temiz ve ekonomik kalınlıkta kazıyarak " fireli ", yani çamurlu ürün çıkarımını en aza indirmiş.

Günümüzde tuz, deniz, göl ve yeraltı sularında eriyik olarak, toprak altında ise kaya tuzu olarak bulunuyor. Jeologlar, dünya üzerindeki en büyük tuz yataklarının, Silüryen (430-395 milyon yıl önce), Permian (280- 225 milyon yıl önce) ve Oligo - Miyosen (25-5 milyon yıl önce) dönemlerinde meydana geldiğini belirtiyorlar.

Canlı yaşamındaki en önemli maddelerden olan tuz, kokusuz, kolayca ufalanabilen, kübik kristal yapılı ve suda eriyen bir madde. Molekül ağırlığı 58.454 gr olan tuz, 800.8 derece santigratta eriyor. Kaynama noktası ise 1412 derece santigrat derece. Tuz en çok eriyik halde deniz ve okyanuslarda bulunuyor. Bilim adamları, denizlerdeki tuz miktarının 50 katrilyon ton olduğunu tahmin ediyorlar. Bu tüm yeryüzünü 45 metre yükseklikte bir tuz tabakasıyla örtebilecek bir miktar.

Tuz, başta kimyacılar olmak üzere bilim adamları açısından oldukça geniş bir kavram. Kimyacılar, tuzun tanımını, "bir asit hidrojenlerinin tümü yada bir bölümü, metal ya da köklerle yer değiştirdiğinde oluşan bileşik " diye yapıyorlar. Tüm dünyada insanların " tuz " diye bildikleri sodyumklorür'ün (NaCl), tuzların en önemli bölümünü oluşturduğunu, ama tümü olmadığını belirtiyorlar. Sodyumklorürün yanı sıra sodyum sülfat, kalsiyumsülfat, potasyumsülfat, magnezyumsülfat, magnezyumklorür, kalsiyumkarbonat, magnezyum bromür gibi tuz türleri de bulunuyor.

Tuz, 19. yüzyılda kimya sanayii gelişene kadar, yalnızca besin ve katkı maddesi olarak kullanılıyordu. Günümüzde ise kimya sanayiinin ana hammaddelerinden birini oluşturuyor. Tarım alanında hayvan yemi, hayvan sağlığı, ağaç bakımı ve yabani ot imhasında, trafikte kar ve buzla mücadelede hep tuz kullanılıyor. Sanayide konserve yapımından mandıracılığa, gübre yapımından dericiliğe, kozmetikten emaye yapımına, çeliğe sertlik verilmesinden tekstile kadar bir çok alanda tuzdan yararlanılıyor. Tuz, günümüz tıbbında önemli bir maddesi.

İnsanların tuzu ne zamandan beri kullandıklarını tespit etmek pek mümkün değil. Ama tuzun kültür uygarlığına geçişle birlikte sistemli olarak kullanıldığı tahmin ediliyor. Bir başka deyişle tuz, insanların pişmiş gıdalar yemeye başladığı dönemde, bir gereksinim olarak ortaya çıktı. Çünkü pişirme ile sebze ve etlerdeki madeni tuzlar kaybolmaktadır.

Bilim adamları, prehistorik dönemlerde avcılık ve hayvan yetiştiren ilk insanların derilerin işlenmesinde tuzdan yararlandıkları görüşündeler. Arkeologlar, Bronz Çağı'nın sonlarında tuzun insanlarca sistemli bir biçimde üretildiğini belirtiyorlar. Milattan önce 1200 yıllarında Orta Almanya'da tuz üretildiği, yine arkeologlarca ortaya çıkarılmış durumda. Tuz üretiminin bir sanayi biçimini alması ise Romalılar, özellikle deniz tuzlalarındaki üretimi arttırdılar, bütün imparatorluk sınırları içindeki tuz üretim ve ticaretinin gelişmesine önyak oldular.

Anadolu'da ilk tuz üreten kimler, ne zaman başladı. Hangi yöntemleri kullandı? Ne yazık ki bu konuda elimizde hiçbir ipucu yok. Ama Anadolu'da yaşayan ilk insanların tuza yabancı olmadıkları ve onu kullandıklarını varsaymak gerekiyor. Çünkü Anadolu tuz yatakları açısından oldukça zengin bir coğrafya. Milattan önce 7 binli yıllarda, Konya ovasında görkemli bir uygarlık olduğunu kanıtlayan Çatalhöyük kazıları, burada yaşayan insanların hayvancılıkla uğraştığını ve deriden mükemmel kaplar, eşyalar yaptıklarını ortaya çıkardı. Deriyi işlemek içinse en gerekli maddelerden biri tuz.

Tuz, tarih sahnesinde de olayların gidişine yön veren bir madde. Özellikle Ortaçağ'da tuz ticareti, en önemli ekonomik ve siyasi konulardan biriydi. Ortaçağ'da Akdeniz havzasında Venedik ve Cenova kentleri arasındaki ekonomik rekabetin önemli alanlarından birini tuz oluşturuyordu.

15. yüzyılda hayvanları için büyük miktarda tuz üreten İsviçre'liler, paralı asker olarak Fransa'ya gönderdikleri vatandaşlarının paralarını tuz olarak alıyorlardı. Bir ara Fransa kralı 11. Louis'yi tuz vermedikleri takdirde asker göndermeyecekleri konusunda tehdit ettiler. Tuz alım satımı, Akdeniz havzasında ve Avrupa'da ticaret yollarının gelişmesine de neden oldu. Bu durum tüm kıtada ekonominin canlanmasını sağladı. Tuz ticaretiyle uğraşanlar, zamanla büyük bir ekonomik ve siyasi güç haline geldiler. 1492 yılında Kristof Kolomb'un ilk Amerika yolculuğunu büyük bir tuzla sahibi olan Satangel ailesi finanse etmişti.

Tuz, Ortaçağ'dan 19. yüzyıla kadar Avrupa'daki siyasi olaylarda önemli rol oynadı, savaş ve ittifakları yönlendirdi. Ama tuzun ekonomik ve siyasal ağırlığı, zamanla bütün ülkeleri kendi tuz üretimlerini sağlamaya yöneltti.

Türkiye ve dünyadaki tuz üretimi üzerine iki önemli araştırma yapmış olan Tekel Genel Müdürlüğü eski genel müdür başyardımcılarından Müfit İlter'in belirttiğine göre, Osmanlı İmparatorluğu zamanında tuz üretimi, dağıtımı ve satışı konusunda tek kaynak var: yirminci yüzyılın başında vefat eden Maliye Meclisi Üyelerinden Süleyman Sudi Bey'in " Defter'i Muktesit " adlı eseri.

Osmanlılar zamanında Anadolu'da bir çok deniz, göl ve kaya tuzlası olduğunu bugün biliyoruz. Bunların daha önceleri, Bizans ve Roma devrinde de işletildiğini varsaymak yanlış olmaz. Tarihi kaynaklar Osmanlı İmparatorluğu sınırları içindeki tuzlaların çalışma düzenine, istihdam ve satışına 1590 yılında önem verilmeye başladığını gösteriyor. 1639 yılında 4. Murad'ın daha fazla tuz üretmek için, Tuz Gölü'nde Romalılardan kalma Kaldırım bölgesine set çektirmesi ve bugünkü Kaldırım Tuzlası'nın temeli atması, İmparatorluğun tuza verdiği önemin bir kanıtıdır.

Anlaşıldığı kadarıyla bu belirsiz dönemde , tuzlalar örf ve adetlere dayalı ferman ve emirnamelerle yürütülüyordu. 1862 yılında " Tuz Talimatının " çıkarılıp tuzda tam bir devlet tekelinin uygulanmaya başladığı döneme kadar tuzlalar, " Mültezim " adı verilen bir tür müteahhitlerce işletiliyordu. Mültezimler, zaman içinde pek soruna neden oldu. Devlet, mültezimlerden kurtulmak için 1857 yılında tuzlaları bir şirkete devretti. Ama, şirket tuzlaları kendi işleyeceğine, yeniden müteahhitlere satma yoluna gidince, 1862 yılında tazminat verilerek anlaşma bozuldu ve tuzlalar devlet tekeline geçti.

1879 yılında ise tüm tuzlalar, devletin borçları nedeniyle Galata Bankerleri'ne devredildi. 1883 yılında yayımlanan " Muharrem Kararnamesi " ile " Düyunu Umumiye " kuruldu ve tuzlaların yönetimi bu kuruluşa verildi. Düyunu Umumiye, tuzlaların daha ekonomik ve karlı hale gelebilmesi için bazı girişimlerde de bulundu. Örneğin İtalya'dan uzmanlar getirerek 1906 yılında İzmir'de Çamaltı Tuzla'sını kurdu.

Kurtuluş Savaşı'nın ve 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra ise tuzlaları " Tuz İnhisarı " devraldı. 1932 de devlet tekelleri birleştirildi ve tuzlalar Tekel Genel Müdürlüğü'ne bağlandı.

1936 yılında çıkan 3078 sayılı Tuz Kanunu'na göre, ülkemizde tuz üretimi, yalnızca Tekel tarafından yapılmakta. " Rafine " tuz üretimi ise özel şirketlerce gerçekleştirilmekte. 1975 yılında yürürlüğe giren 5881 ve 1318 sayılı yasalara göre, gerçek veya tüzel kişiler, ihraç etmek ve kendi gereksinimleri için kimyasal maddelerin üretiminde kullanmak amacıyla tuzla işletebiliyorlar. Tuz üretimi, günümüzün en çok tartışılan ekonomik konu olan " özelleştirme " içinde de önemli bir yere sahip. Türkiye'de tuza dayalı sanayinin gelişebilmesi için, tuzlaların özelleştirilmesi, gerektiği görüşü de, hayli ağırlık kazanmış durumda.

Tuz Gölü, Koçhisar gölü olarak da bilinir, İç Anadolu bölgesinde göl,1500 kilometre karelik yüzölçümüyle Van

Gölü'nden sonra Türkiye'nin ikinci büyük gölüdür. Su yüzeyinin deniz düzeyinden yüksekliği 905 metredir.

Platolarla kuşatılmış olan çukur bir alanın kuzeydoğu kesimindeki en alçak bölümünde yer alır. Doğusunda eski Kızılırmak masifi, güneyinde Obruk, batısında Cihanbeyli ve kuzeyinde de Haymana platolarıyla çevrilidir. Kuzeyde dar bir körfez oluşturur ve güneye doğru genişler. Uzunluğu kuzeybatı - güneydoğu doğrultusunda 80 kilometre , doğu ile batı kıyısı arasındaki en geniş yeri 48 kilometre kadardır. Doğu kıyısının gerisinde yükselen dağların batı yamacı boyunca, güneydoğu - kuzeybatı doğrultusunda büyük bir kırık (fay) çizgisi uzanır. Eskiden göle adını veren Şereflikoçhisar ilçe merkezinin güneyindeki koy, Adatepe olarak adlandırılan bir horst ile doğudaki dağları birbirinden ayırır. Bütün bu özellikler Tuz Gölü'nün tektonik kökenli bir göl olduğunu ortaya koyar.

11.900 kilometrekarelik bir alanın sularını toplayan ve İlkçağda Tatta adıyla anılan Tuz Gölü, dışa akışı olmayan bir kapalı havzadır. Çevrede görülen eski göl sekileri, Kuvaterner (Dördüncü) dönemin (y. 2,5 milyon yıl öncesinden günümüze) çok yağışlı bölümünde göldeki su düzeyinin günümüzdekinden 100 metre daha yüksekte olduğunu kanıtıdır. Çevrede yer alan sürekli ya da geçici küçük göller eskiden daha geniş bir alan kaplayan gölün kalıntılarıdır. Bu göllerden en büyüğü, Tuz gölü'nün 8 kilometre kadar batısındaki Gez Gölü olarak da bilinen Tersishan Gölüdür.

Tuz Gölü'nü besleyen kaynaklar oldukça yetersizdir. Göle ulaşan en önemli akarsular, Melendiz - Hasan dağlarından inerek Aksaray'dan geçen ve gölün güneyindeki bataklıklarda sona eren Melendiz suyu ile Şereflikoçhisar kenti yakınında göle ulaşan Peçenekközü deresidir. Gölün birkaç tuzlu su kaynağıyla dipten de beslendiği ileri sürülmektedir. Beslenmenin azlığı ve buharlaşmanın şiddeti yüzünden Tuz Gölü yaz sonuna doğru hemen hemen tümüyle kurur ve yerde kalınlığı 30 santimetreyi bulan geçici bir tuz katmanı oluşur. Bu tuz katmanının altında çamurlu topraklar vardır.

Sonbahar sonunda başlayan su yayılması sonucunda gene göl görünümü kazanan Tuz Gölü'nün büyük bölümünde ancak santimetre ölçeğinde, en derin yerinde ise 2 metre kadar su birikir. Suların en bol olduğu aylar mart ve nisan, en az olduğu aylar ise eylül ve ekimdir.

Fiziksel olarak küp biçimli kristaller halinde bulunan tuz, içerdiği katışıklara bağlı olarak renksiz, saydam ya da yarı saydam olabilir. Tuz higroskopik bir maddedir, yani normal koşullarda atmosferdeki nemi soğurur.

Tuzun suya karşı olan ilgisini gösteren bir başka özelliğide suda kolayca çözünebilmesidir. 25 santigrat derecedeki 100 gram suda 36 gram tuz çözünebilir. Sıcaklık yükseldikçe tuzun çözünürlüğü de artar. Ayrıca tuz suda çözüldükçe suyun sıcaklığında düşer. Tuz 427 santigrat derecede erir, biraz daha yüksek bir sıcaklıkta da buharlaşır. Tuzun 0 santigrat derecedeki özgül ağırlığı 2.165 tir, yani ağırlığı suyun ağırlığının 2.165 katı kadardır.

Tuz koruyucu ve tat verici özellikleri nedeniyle çok eskiden beri en çok değer verilen mineral olmuştur. Eski çağlardan beri bilinen ve çoğunlukla en temel gıda olan ekmekle birlikte anılan tuz, pek çok dinde de önem kazanmıştır. Örneğin Eski Ahit'te "... Rabbin önünde ebedi tuz ahdidir..." ve "... bütün takdimelerin üzerinde tuz takdim edeceksin" sözleri yer alır. Benzer biçimde Yunancadaki " tuza karşı günah işleme ", Arapçadaki " aramızda tuz var " ve Farsçadaki " tuza ihanet etmek" deyişlerinin hepsi, tuzun tanrı ile insanlar ya da insanların birbiriyle arasındaki ahit ya da bağla yakından ilişkilendirildiğini gösteriyor. Bugün bile dünyanın birçok yöresinde eve gelen bir konuğa ekmek ve tuz ikram etme geleneği vardır. Ayrıca Hıristiyanlıkta yeni evlenen bir çiftin şarap, ekmek ve tuzla kutsanmasında tuza verilen önem görülür. Tuzun eskiden para yerine kullanılmış olması da, bu maddenin insanlar için ne kadar önemli olduğunu gösterir.

Tuz üretimi bütün mineral çıkarma yöntemleri arasında hemen hemen en basit ve kolay olanıdır. Gerekli olan başlıca unsurlar bir tuzlu su ya da tuz kayacı kaynağının bulunması, ortamdaki nemin düşük olması ve

suyun buharlaşmasını sağlayacak yeterli güneş ışığının var olmasıdır. Bu gün tüm dünyada üretilen tuzun yüzde 10'u bu yolla elde edilmektedir. Ortalama olarak bir litre deniz suyundaki katı madde miktarı yüzde 3-5 arasındadır. Çözeltideki çeşitli tuzlar arasında en bol bulunanı sodyum klorürdür (yüzde 77'nin üzerinde).

Diğer önemli tuz kaynakları, tuz oranı çok yüksek büyük su kütleleridir. Başta Lut Gölü olmak üzere , ABD , İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya ve Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde bu tür göller ve su kütleleri bulunur. Bunlardan Lut Gölü aşırı doymun durumdadır, yani içinde bulunandan daha çok tuz çözünmez. Bu tür su kütlelerinin bazılarında ayrıca baryumklorür ve baryumsülfat gibi tuzlarda bulunur.

Tuz üretiminde güneş ısısının buharlaşma için yeterli olduğu her yerde deniz suyundan ve tuz göllerinden yararlanılır. Bu doğal salamuralar, özgül ağırlıkları 1.21 olana kadar buharlaştırılır ve ardından kanallarla üç ya da dört kristallendirme tavasına akıtılır, çözeltinin derişikliği bu tavalarda yavaş yavaş artar. Her tavada kristalleşen tuz toplanır, önce doymun salamura ile daha sonra taze suyla yıkanır, ardından kurutulur ve depolanır. Çok az güneş alan ya da nemin çok yüksek olduğu bölgelerde salamura başka kaynaktan sağlanan ısıyla buharlaştırılır. Açık sistemle kristallendirme ya da tanelendirme işleminde salamuraya önce kireç ve sodyum hidroksit katılarak kalsiyum ve magnezyum bileşikleri çöktürülür. Salamura daha sonra çeperleri buharlı ısıtma borularıyla sarılmış uzun ve açık bir tekneye alınır. Çözelti buharlaştıkça oluşan tuz kristalleri teknenin sonundan toplanabilir ya da salamuranın santrifüjlenmesiyle elde edilebilir. Kesintisiz tuz üretiminin sürmesi için salamura besleme hızı buharlaşma hızına eşit olmalıdır.

Çok etkili buharlaşmatırma işleminde, vakum dereceleri giderek artan bir dizi kapalı buharlaştırma odası kullanılır. Salamura vakum altında kaynar ve oluşan kristaller açık sistemdeki işlemlerin aynısından geçirilir.

Kristal yapılı sodyum klorür çökelleri olan doğal halit (kaya- tuzu) minerali de önemli bir tuz kaynağıdır. Çok eski zamanda denizlerin buharlaşması sonucunda oluşmuş olan bu çökellerin işlenmesinde çeşitli yöntemler uygulanır.

Yüzeyde olan ya da yüzeye yakın kayatuzu yatakları diğer minerallerin çıkarılmasında uygulanan yöntemlerle işlenir. Yeterli aralıkta olan tuz yalnızca öğütülür, elenir ve piyasaya sürülür. Kabul edilen sınırları aşan miktarda katışkı içeren tuz ise önce seyreltik hidroklorik asitle eritilir ya da özütlenir. Daha sonra sırasıyla salamura ve taze suyla yıkanır, kurutulur ve öğütülür.

Kolayca çıkarılamayacak kadar yüzeyden aşağıda olan tuz çökelleri ise basınçlı su pompalanarak çözündürülür. Oluşan salamura alınır ve güneş altında ya da başka ısı kaynaklarıyla buharlaştırılır.

Tuz dünyanın her yerinde gıdalarda tat verici ve koruyucu olarak kullanılan bir katkı maddesidir. Turşu ve peynir yapımında, et ve balık ürünlerinin bozulmadan saklanmasında kullanılır. Hayvan deri ve postlarını da son işlemlerden geçirilmeden önce tuza yatırılır. Tuz birçok kimyasal bileşiğin yanı sıra hidroklorik asit, sodyum karbonat ve sodyumbikarbonat üretiminin temel hammaddesidir.

Soğutma işlemlerinde de salamuradan yararlanır. Sudaki magnezyum ve kalsiyum iyonlarının sodyum iyonlarıyla yer değiştirdiği su yumuşatma aygıtlarında da tuz kullanılır.

Tekel, rafine tuz ve sofralık tuz üretimi yapmamaktadır. Bu tür tuz talebi bazı tuzlaların yakınında tesisler kurmuş olan özel kesim tarafından yapılmaktadır. Başlıca tuz üretim tesisleri Aksaray, İzmir ve Çankırı illeriyle Konya'ya bağlı Cihanbeyli ve Kars'a bağlı Kağızman ilçelerindedir. Toplam rafine tuz üretim kapasitesi 220 bin tondan çok olan bu tesislerde yılda 200 bin ton kadar rafine tuz elde edildiği sanılmaktadır.

Tuz rezervleri açısından zengin bir ülke olan Türkiye teknolojik yetersizlik nedeniyle bu rezervleri gerektiği gibi değerlendirememektedir. Türkiye'de deniz, göl,

kaya ve kaynak tuzu üretimi yapılmaktadır. Ülkedeki tüm tuz rezervlerinin tutarı bilinmemektedir. Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) verilerine göre Türkiye'deki başlıca Tuz Gölü yataklarında saptanan toplam rezerv miktarı 867 milyon ton düzeyindedir.

Tuz gölü'ne doğru yola çıktığımızda Mersin'de saat geceyarısı olmak üzereydi. Taşucu'ndan geliyorduk. Nükleer Santralin temelleri atılmıştı bile. Bizse Dünya Dostları Derneği'nin ricası üzere Nükleer Santral karşıtı yapılacak gösterileri ve uzun yürüyüşü görüntülemek ve " Nükleere HAYIR " diyebilmek amacıyla katılmıştık guruba. Mersin'den eski bir Mercedes marka otobüsle çıkmıştık yola ve Taşucu'nun yorgunluğuyla. İneceğimiz yeri kaçırmız korkusuyla otobüste de tüm rahatsızlığın yanısıra uyuyamadık. Uzun ve yorucu gece bu gürültülü otobüste geçmek bilmiyordu.

Sabaha karşı saat 4.30 civarında muavin yaklaştığımızı haber verdi ama hava aydınlanmamıştı ve her yer karanlıktı. Sabahı bekleyebileceğimiz bir nöbetçi kahvehane arıyordu yorgun gözlerimiz. Otobüs Şereflikoçhisar'ın içinden geçen ana yoldan ilerleyip. Otogarda indirildik. Çevremiz karanlık ve sakindi. Otogarda nöbetçi bir kahvehane bulabilme umudumuzda maalesef çok geçmeden sönüp gidiverdi. Otogarın üstü açık avlusunda oturup sabahın olmasını beklemeye başladık. Biraz sonra yanımızdan daha sonra camiinin imamı olduğunu öğrendiğimiz bir adam geçti, selamlaştıktan ve kısa bir süre konuştuktan sonra sabah ezanını okumak üzere o camiye doğru yol aldı bizde sabah alacasının ayazında ilk açılacak lokantada sabahın ilk sıcak çorbasını içmek hayaliyle beklemeye devam ettik.

Gökyüzü aydınlanınca lokantanın sahibi bizi kapıda bekler bulunca bilmem şaşırılmış mıdır. Bir önceki günden kalan mercimek çorbasının bolca sulu olarak önümüze gelmesi zor geçen gecenin ardından yeni güzel bir gün ve Tuz Gölü'ne bu kadar yakın olmanın verdiği heyecanla, lezzetli bile gelmiş olabilir. Çorbaları mideye indirdikten sonra tekrar yola çıktık. İnsanlar işlerine gitmek üzere

yollara düşmüştü bile. Saat 7.00 civarıydı. Tuz Gölü yazan yol levhasının altında bekleyen insanların yanına yaklaştık, selamlaştık, Tuz Gölü işçileri olduklarını öğrendikten sonra bizde kendimizi tanıttık ve beraberce Tuz Gölü Kaldırım Tuzlası İşletmelerine gidecek otobüsleri beklemeye başladık.

Biraz bekledikten , ayaküstü işçiler ve memurlarla sohbet ettikten sonra bir toz bulutu içinde büyük homurtularla eski bir servis otobüsü belirdi. Beraberce otobüse bindik, kalabalık otobüs içerisinde meraklı gözlerle bir sabah selamı verdik ve hep bir ağızdan bir hoşgeldiniz duyduk. Bizde zangır zangır sallanan otobüsün içinde bir köşeye sığındık. Kaldırım Tuzla İşletmeleri ana giriş kapısını gördüğümüzde saat 8.00'e geliyordu. Kapıda küçük güvenlik kulübesinde indik. Etrafımızda alabildiğine uzanan bir ova, uzakta yönetim binası, küçük vagonlar ve yeni yetişmeye başlayan genç ağaçlar göze çarpan ilk izlenimlerimizdi. Fakat hala Tuz Gölü'nü görememiştik. Küçük bekçi kulubesinde ikram edilen çaylarımızı içtikten sonra Kaldırım Tuzlası İşletmeleri müdürü Selami Bey'le görüşmek üzere yönetim binasına doğru yürümeye başladık. Çorak ve düz bir arazide ilerliyorduk. Yerde alabildiğine uzanan demir yolları ve küçük denebilecek vagonlar peşisıra dizilmişlerdi. Sonunda çevresi temizce düzenlenmiş ve ağaçlandırılmaya başlanmış yönetim binasına ulaşmıştık. Selami Bey'in yakın ilgisi bizi hem şaşırtıp hem de sevindirmişti doğrusu. Ortak konumuz Tuz gölü olunca Selami Bey'de ne kadar heyecanlandığını ve Tuz gölünü ne kadar çok sevdiğini anladık. Gölü görmek isteğimizi söyleyince, bizi bir başkasıyla göndermek yerine kendisi bir çırpıda hazırlaniverdi.

Gölün tuzlu suyundan ve güneşten rengi açılmış giysileri, kasketi, sırt çantası ve lastik çizmeleriyle karşımızda hazırды. Dolabından çıkarttığı iki lastik çizmeyide bize uzattı. Tuza ve tuzlu suya karşı bizi uyardı. Farklı bir dünyaya gidiyorduk. Yine çorak araziden ve vagonetlerin, demir yollarının arasından gölün kıyısına doğru yürümeye başlamıştık. Sıcaklık artmaya başlamıştı ve gölün de etkisiyle yansıyan ışıkla yeryüzü ve gökyüzü aynı beyaz renge

boyanmaya başlamıştı. Gölü uzaktan görmeye başlamıştık artık. Ucu bucağı belli olmayan bembeyaz bir ova...

Toprak arazi üzerinde, Selami bey'le birlikte bir kamyonun damperine bindik. Tuz gölüne kamyon sırtında girecektik. Kamyon ilerlemeye başlamış ve Tuz Gölü kıyısına gelmiştik, kamyonun ineceğimizi zannederken kamyon göle girmiş ve 5-10 santimetre yüksekliğindeki suyun içinde gölün ortasına doğru ilerlemeye başlamıştık. Kamyonun tekerleklerinden sular fışkırıyor, gölün içinde suyun üzerinde yüzermiş gibi raylarda gidip gelen küçük lokomotifler ve vagonetlerinin karaltıları uzaktan, duman çıkaran tırtıllara benziyordu. Gökyüzü ve yeryüzü bembeyaz ve parlaktı. Tuz gölü yağışlı geçen mevsimin ardından tam kurumamıştı.

Kamyon gölün ortasına yaklaştıkça, çalışan insanları, yerden tuz kazıyan dozerleri, küçük vagonetleri tuzla dolduran kepçeleri görmeye başladık. Bu çalışma alanında kamyonun atladığı, 5-10 santimetre suyun altında sert tuz tabakasının üzerindeydik. Dozerler yerden tuzu kazıyor, kepçeler sırayla küçük vagonetleri dolduruyor ve küçük lokomotiflerin peşisıra kıyaya doğru yol alıyorlardı. Suların ve tuzun içinde özverili bir çalışma sürüp gidiyordu. Bu güzel görüntülerin ve bu yoğun çalışma ortamının yanı sıra herşey ne yazık ki bu kadar toz pembe değildi. Çevre kirlenmesi ve bilinçsiz anız yakımları Tuz gölü'nün belkide yok edecek kirlenmenin sinyallerini veriyordu. Kıyılarda yakılan tarlaların külleri rüzgarla göle savruluyor, Konya'nın atık su kanalları da göle bağlanıyordu. Doğal güzellik ve büyük ekonomik kaynak Tuz gölü belki de sona yaklaşıyordu.

Gölün ortasından toplanan tuzlar kıyadaki istasyonda vagonlardan büyük taşıyıcı paletlere yükleniyor ve büyük tuz dağları oluşturuluyordu. Buradan da kamyonlara yüklenip yakındaki tuz işletmelerine gönderilip rafine ediliyordu.

Öğle tatili sırasında işçilerin tek göz küçük dinlenme odalarına misafir olduk. İkram edilen çaylarımızı yudumlarken, 25 yıllık bir işçinin, yeni evli genç bir işçiyle

şakalaşmalarına biz de güldük. Hepsi sezonluk işçilerdi. Ama çoğu bu yaşlı işçi gibi kopamamışlardı Tuz Gölü'nden. Her sezon yine gelmişlerdi yurdun herbir yanından. Herbirinin ayrı bir sıkıntısı vardı ama ortak dert hep aynı, geçim sıkıntısıydı.

Ve Tuz Gölü'nde bir gün daha bitiyordu , bizim de yola düşme vaktimiz gelmişti. İşçilerle ve Selami bey'le vedalaşıp ve geriye dönüp etrafımıza son bir kez bakıp içimizden " mutlaka yine geleceğiz " diye geçirdikten sonra Ankara'ya ve oradan da İstanbul'a doğru yola çıktık.

Tuz Gölü'nde geçirdiğimiz bu kısa zamanda çok şey görmüş, çok insanla tanışmış ama konuların derinliğine inenemiştik. Belki de bir çok kişi için daha yararlı olabilecek, çevre kirlenmesi ve doğal hayatın yok olması tehlikesi konusunda yeterli araştırma yapamadık İşçilerin hayatlarına izin verdikleri ölçüde biraz daha girmeyi planlamıştık ama zaman yetersizliği yüzünden bu da yüzeysel kaldı.

Tüm bu yapamadıklarımızı en kısa zamanda herşey için çok geç olmadan dönüp yapmak istegindeyiz.

Bu yazılı metine ve filme olan katkılarından dolayı,

Cüneyt Gök,
Sabri Özaydın,
Dünya Dostları Derneği,
Selami Alıcı,
Tüm Tuz gölü çalışanları,
Serkan Semiz,
Tolga Erdem,
Esra Çora,
İrem Pekiner,
Cemal Alpan'a

teşekkürler.

Murat Fevzi Gezer

İstanbul, 1997

Kaynakça ,

Atlas Dergisi

Tekel Genel Müdürlüğü (İstanbul)

Kaldırım Tuzla İşletmeleri (Şereflikoçhisar)

Ana Britannica

Internet'te Tuz Gölü

Belgesel Sinema (Paul Rotha)

Gezi notlarım (Tuz gölü 1996).

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**